

УДК 338.439.02

**СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО РАНГУ**

**О.О. Зеленська. кандидат економічних наук. Чернігівський державний інститут
економіки і управління.**

This paper presents the author's interpretation of the economic substance of the category "national food security", defined by its most important essential aspects, principles of food security system of the national rank in the global economy were grounded.

Вступ. У сучасному світі надзвичайно актуалізувалася проблема продовольчої безпеки. Пов'язано це насамперед зі збільшенням чисельності населення Землі, зростанням цін на продовольчі товари, голодом, що охопив у наші дні близько мільярда жителів планети. Відтак зрозуміло, що

забезпеченню продовольчої безпеки на різних ієрархічних рівнях, у т.ч. національному, приділено величезну увагу з боку світової спільноти, зокрема наукової.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. У вітчизняному та зарубіжному науковому доробку є велика кількість праць, присвячених означеній вище проблематиці. Найбільш ва-

© Зеленська О.О., 2012.

гомими, на нашу думку, є дослідження С. Афанасьєва, З. Біктімірової, О. Бородіної, П. Бурдукова, П. Гайдуцького, В. Геєця, О. Гойчук, В. Гу-сакова, М. Дем'яненка, З. Ільїної, С. Кваші, В. Клочка, Є. Ковальова, Д. Крисанова, О.Д. Ор-лова, Б. Пасхавера, П. Саблука, І. Ушачова, Е. Холт-Хіменеса, О. Чернової, О. Шпичака, О. Шубравської, В. Юрчишина та інших [1-6].

Найбільш вагомими в плані напрацювання концептуальних засад формування продовольчої безпеки різних рангів, вважаємо, є дослідження білоруських учених З.М. Ільїної та В.Г. Гусакова [4; 6]. Продовольчу безпеку вони розглядають як систему, «ієрархічно вбудовану в комплекс біосоціальних систем вищого рівня» [6, с. 6], що, у свою чергу, складається із взаємопов'язаних підсистем нижчого рангу.

У системі продовольчої безпеки вони виділили мету, завдання та функції, об'єкти захисту та суб'єкти, які гарантують безпеку, принципи формування продовольчої безпеки, її внутрішні та зовнішні загрози, а також заходи щодо їх попередження. Згаданими вченими виділено сім ієрархічних рівнів продовольчої безпеки: глобальний; субрегіональний; міжнаціональний (міждержавний); національний (державний); місцевий (регіональний); груп населення; сімейний (домашніх господарств).

Постановка завдання. Навіть якщо визнати пріоритетність забезпечення продовольчої безпеки на глобальному рівні щодо національного (хоча єдиної думки стосовно цього питання в науці немає й досі), важливість формування систем продовольчої безпеки національного рівня від цього не зменшується.

Метою статті є вивчення найважливіших сутнісних аспектів національної продовольчої безпеки та розроблення принципів формування системи продовольчої безпеки в Україні в умовах глобалізації економіки.

Основний матеріал і результати. В умовах глобалізації система національної продовольчої безпеки суттєво трансформується, оскільки зазнає якісно нових зовнішніх впливів, пов'язаних з широким використанням біотехнологій в агросфері, скороченням потреби в людському капіталі, прискореним формуванням глобального ринку аграрної продукції, зміною характеру й обсягів виробництва, розподілом продовольства між країнами та регіонами планети тощо [6, с. 61].

Державний рівень продовольчої безпеки стосується спільноти людей, яка утворилася за національною ознакою. Слід відзначити, що більшість науковців з різних країн світу визнають пріо-

ритетність забезпечення саме національної продо-вольчої безпеки щодо глобальної. Ми розділяємо цю точку зору, мотивуючи її такими міркуваннями:

- держава має найбільш дієві та реальні можливості для забезпечення продовольчої безпеки (на основі власного виробництва чи на базі імпортованих продовольчих поставок), оскільки формує її підсистеми за єдиними принципами, а рішення органів державної влади носять обов'язковий законодавчий характер та включаються до програм національного розвитку і забезпечуються відповідними фінансовими, матеріальними, інтелектуальними й іншими ресурсами; рішення ж органів світового співтовариства мають лише декларативний або рекомендаційний характер [4, с. 77-79];

- у рамках держави досягти консенсусу з більшої частини питань, які стосуються розв'язання проблем продовольчої безпеки, простіше, ніж узгодити на міжнародній арені конфлікт інтересів різних держав, міжнародних організацій, міжнародних фінансових інституцій та ТНК;

- ідея міжнародного поділу праці повністю виправдала б себе на практиці, якби не мала політичного забарвлення, а за постійної присутності цього суб'єктивного фактора її дійсними перевагами (в плані розподілу та використання планетарних продовольчих ресурсів) можуть скористатися лише економічно високорозвинені й авторитетні на міжнародній арені країни. Відтак, розв'язання продовольчої проблеми для іншої, чисельнішої групи країн (а, отже, і в глобальному масштабі) з орієнтацією на використання переваг МПП на сьогодні та в близькій перспективі видається нам малореальним;

- сумарно досягнення продовольчої безпеки в окремих країнах світу гарантує розв'язання цієї проблеми й на глобальному рівні: країни з високим рівнем продовольчої забезпеченості виконують стабілізаційну функцію на світовому продовольчому ринку і забезпечують підтримку продовольчої безпеки держав з низьким аграрним потенціалом.

Основні напрями забезпечення міжнародної продовольчої безпеки за допомогою національних систем, на думку З.М. Ільїної, зводяться до двох положень:

- здійснення політики сталого продовольчого, сільськогосподарського, риболовецького та лісівницького розвитку на територіях з високим чи низьким потенціалом, тобто максимальне використання ресурсів і національного агроекономічного потенціалу кожної держави, що, зрештою, веде до збільшення загальносвітових ресурсів продовольства;

- удосконалення продовольчої та загальноторговельної політики з метою досягнення продовольчої безпеки шляхом чесною й орієнтованою на ринок світової торговельної системи [6, с. 21].

У науковому доробку в найбільш широкому сенсі національна продовольча безпека трактується як цілісна єдина система, кінцевою метою функціонування якої є розробка і здійснення соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних заходів щодо досягнення фізичної та економічної доступності життєво важливих продуктів харчування для населення країни, виявлення й попередження внутрішніх та зовнішніх загроз [6, с. 22].

Подібним чином може тлумачитися сутність національної продовольчої безпеки стосовно будь-якої країни, оскільки в цьому визначенні окреслено спільну для всіх держав мету забезпечення достатності й доступності продовольства і в той же час відсутня регламентація в орієнтуванні системи на самозабезпечення чи імпорт продовольчої продукції, що залежить уже від специфіки кожної окремо взятої країни, передусім її ресурсного потенціалу і відповідної до цього орієнтації та рівня розвитку економіки.

Таким чином, для кожної країни (точніше сказати, для їх типових груп) національна продовольча безпека трактуватиметься по-різному. Наприклад, для Японії з обмеженим відносно кількості населення агроресурсним потенціалом та недосить сприятливими умовами розвитку сільського господарства і в той же час з потужною фінансовою базою, сформованою за рахунок продажу на світовому ринку високих технологій, досягнення продовольчої безпеки не означає необхідності дотримання принципу самозабезпечення продовольством та послаблення імпортової залежності.

У той же час для України згадані вище позиції є принциповими і обов'язковими при визначенні сутності національної продовольчої безпеки. Отже, стосовно групи країн з багатим агроресурсним потенціалом і обмеженими валютними засобами національна продовольча безпека – це відкрита соціально-економічна система, головною метою функціонування якої є забезпечення фізичної достатності та економічної доступності якісних продуктів харчування для споживачів (переважно за рахунок внутрішнього державного виробництва), а необхідною умовою стійкого розвитку – захист інтересів вітчизняних виробників продовольства.

Формування системи національної продовольчої безпеки України, на нашу думку, має базуватися на таких принципах:

1) самозабезпеченості.

Дотримання цього принципу дозволить:

- забезпечити раціональне та ефективне використання наявного ресурсного потенціалу вітчизняного продовольчого комплексу, у т.ч. трудового (що призупинить прогресуючі процеси деградації сільського населення, зменшить соціальну напруженість на селі і т.д.);

- скоротити негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу України; зменшити ступінь залежності продовольчого забезпечення країни від кон'юнктури світового ринку продовольства, яка, за прогнозами, в майбутньому тільки погіршуватиметься;

- послабити чи навіть уникнути «продовольчого» тиску, котрий чинять інші країни, міжнародні фінансові інституції тощо з метою прийняття бажаних для них рішень, але таких, що йдуть урозріз із національними інтересами, або взагалі загрожують суверенітету держави;

- попередити просування на вітчизняний ринок неякісної імпортової продовольчої продукції, оскільки залежні в продовольчому відношенні країни найбільше страждають через недоброякісні поставки харчів;

2) послаблення залежності від імпорту продовольства.

За оцінками фахівців, баланс продовольчих ресурсів, достатніх для забезпечення продовольчої безпеки країни та оптимального експорту, має перебувати в таких межах: 80-85% – власне виробництво; 15-20% – імпорт; 15-20% – експорт;

3) використання наявних переваг у міжнародному поділі праці.

Спеціалізація на виробництві тих видів продовольства, які характеризуються високим рівнем прибутковості й забезпеченістю відповідними видами ресурсів;

4) сприяння розвитку експортоорієнтованих галузей та розширенню обсягів експорту.

Це дозволить забезпечити валютні надходження в обсязі, достатньому для покриття необхідних імпортних поставок;

5) виконання взятих на себе згідно з міжнародними договорами та угодами зобов'язань у рамках членства в міжнародних організаціях та міждержавних угод;

6) забезпечення збалансованого розвитку національної та сукупності регіональних продовольчих систем;

7) формування відповідних хоча б мінімально необхідному обсягу виробництва продовольства сукупного платоспроможного попиту населення та місткості внутрішнього продовольчого ринку.

Висновки. Таким чином, з огляду на українські реалії і практичні аспекти перспективної реалізації концепції продовольчої безпеки в нашій країні до змістовної сутності цього поняття національного рангу, не заперечуючи пріоритету задоволення потреб населення України необхідним обсягом якісних, доступних і екологічно безпечних продуктів харчування, обов'язково слід включати необхідність самозабезпечення країни основними продуктами харчування, враховувати зростання потреби в якісній і безпечній продовольчій продукції за умови очікуваного підвищення купівельної спроможності вітчизняного споживача та місткості внутрішнього ринку, наявний статус України як постачальника на світовий та регіональні ринки деяких видів продовольства (експорт), а відтак – необхідність усебічної підтримки вітчизняного товаровиробника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьев, С. Г. Продовольственная безо-

пасность России (теория, методология, практика) / С. Г. Афанасьев. – М. : ЭКСПЛОР, 2004. – 275 с.

2. Гойчук, О. І. Продовольча безпека : монографія / О. І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.

3. Дикарев, В. Н. Методологические основы решения продовольственной проблемы и обеспечения продовольственной безопасности / В. Н. Дикарев, О. В. Дикарев. – Воронеж : ФГОУ ВПО ВГАУ, 2005. – 256 с.

4. Ильина, З. М. Продовольственная безопасность: теория, методология, практика / З. М. Ильина. – Минск : Ин-т экономики НАН Беларуси, 2007. – 230 с.

5. Пасхавер, Б. Ценовая конкурентность аграрного сектора / Б. Пасхавер // Экономика Украины. – 2007. – № 1. – С. 80-84.

6. Система продовольственной безопасности: закономерности формирования и факторы развития / З. М. Ильина, В. Г. Гусаков, В. И. Бельский и др.; под ред. З. М. Ильиной – Минск : Институт экономики НАН Беларуси, 2007. – 112 с.

УДК 338.439.02 **Зеленська Олена Олександрівна**, кандидат економічних наук. Чернігівський державний інститут економіки і управління, доцент. **Сутність та принципи формування системи продовольчої безпеки національно-го рангу.** Подається авторське тлумачення економічної сутності категорії “національна продовольча безпека”, визначено її найважливіші сутнісні аспекти, обґрунтовано принципи формування системи продовольчої безпеки національного рангу в умовах глобалізації економіки.

Ключові слова: продовольча безпека, ієрархічні рівні продовольчої безпеки, принцип самозабезпечення.

УДК 338.439.02 **Зеленская Елена Александровна**, кандидат экономических наук, доцент. Черниговский государственный институт экономики и управления. **Сущность и принципы формирования системы продовольственной безопасности национального ранга.** Представлено авторское толкование экономической сущности категории “национальная продовольственная безопасность”, определены ее важнейшие существенные аспекты, обоснованы принципы формирования системы продовольственной безопасности национального ранга в условиях глобализации экономики.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, иерархические уровни продовольственной безопасности, принцип самообеспечения.

UDC 338.439.02 **Zelenska Olena Oleksandrivna**, candidate of economic sciences, associate professor. The Chernihiv state institute of economic and management. **The essence and principles of food security system of national rank.** This paper presents the author's interpretation of the economic substance of the category “national food security”, defined by its most important essential aspects, principles of food security system of the national rank in the global economy were grounded.

Keywords: food security, hierarchical levels of food security, the principle of self-sufficiency.

Стаття отримана редакцією 11.02.2012 р.